

Polacy z Północno-Wschodnich Kresów II Rzeczypospolitej na igrzyskach olimpijskich¹

W 1896 r., z inicjatywy Francuza, barona Pierre'a de Coubetin'a, zorganizowane zostały pierwsze nowożytny igrzyska olimpijskie w Atenach. Niewielu jednak dzisiaj pamięta, że wcześniej w Grecji czterokrotnie — w 1859, 1870, 1875 i 1889 r. — odbywały się zawody sportowe wzorowane na antycznej tradycji².

Polacy od początku w różny sposób uczestniczyli w nowożytnym ruchu olimpijskim. Byli wśród nich także ci wywodzący się z późniejszych Północno-Wschodnich Kresów II Rzeczypospolitej. Jednym z pierwszych był mieszkający w Grecji, ale urodzony we wsi Bałwaniszki, koło Oszmiany, niedaleko Wilna, Zygmunt Mineyko. Można przyjąć, że był on także pierwszym polskim korespondentem prasowym relacjonującym przebieg igrzysk, bowiem przesyłał on sprawozdania z zawodów dla krakowskiego „Czasu”. Mineyko, jako przedstawiciel strony greckiej, uczestniczył także w pracach organizacyjnych związanych z przygotowaniem obiektów olimpijskich w Atenach³.

Kolejne igrzyska organizowano co cztery lata, w 1900 r. w Paryżu, w 1904 r. w Saint Louis, w 1908 r. w Londynie i w 1912 r. w Sztokholmie. W 1911 r. Pierre de Coubetin

¹ W tekście uwzględniono osoby urodzone na terenie Kresów Północno-Wschodnich II Rzeczypospolitej, reprezentujące kluby z tego terenu lub w inny sposób związane północno-wschodnimi obszarami II RP. W okresie międzywojennym za Kresy Wschodnie II RP uznawano województwa: wileńskie, nowogrodzkie, poleskie, wołyńskie, tarnopolskie, stanisławowskie, oraz część lwowskiego i białostockiego. Termin „Północno-Wschodnie Kresy II Rzeczypospolitej” ma charakter umowny. Przyjmujemy, że w zakres pojęcia Kresy Północno-Wschodnie wchodzi obszary województw II RP: wileńskie, nowogrodzkiego, poleskiego, wschodniej części białostockiego. Por. E. Kirwiel, *Kresy Północno-Wschodnie Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1918–1939. Oblicze polityczne*, Lublin 2011, s. 9.

² W. Lipoński, S. Lipoński, *Polacy na olimpiadach*, Poznań brw., s. 12; zob. też: Z. Porada, *Starożytność i nowożytność igrzyska olimpijskie*, Kraków brw., s. 90.

³ K. Mineyko, *Zygmunt Mineyko (1840–1925) i Jego Rodzina*, <http://www.interlog.com/mineykok/Wilno.html> (dostęp: 10.09.2012).

dał wyraz swojej sympatii do naszego narodu, zapewne będącej konsekwencją przyjaźni nawiązanej z młodymi Polakami w okresie nauki w paryskim gimnazjum św. Ignacego. Do udziału w Igrzyskach Olimpijskich w Sztokholmie zaprosił bowiem Polskę, chociaż kraju znajdującego się pod zaborami nie było na mapie Europy. Niestety, Polacy zaproszenia tego nie wykorzystali. Jednakże wielu z nich występowało na igrzyskach w reprezentacjach Austrii i Rosji⁴. Znaleźli się tam także późniejsi kresowiaczy. Na przykład w Sztokholmie, w reprezentacji Rosji wystąpił urodzony w Grodnie Karol Rómmel. Został on zakwalifikowany do ekipy jeździeckiej mimo, że był oficerem piechoty. W Sztokholmie, w skokach przez przeszkody, na koniu Ziabik, zajął on wówczas dziewiąte miejsce⁵.

W 1916 r. igrzyska olimpijskie miały się odbyć w Berlinie, jednak trwała I wojna światowa i kolejne igrzyska zorganizowano po jej zakończeniu w Antwerpii w 1920 r. Wśród zaproszonych krajów była też Polska. W październiku 1919 r. powstał więc Komitet Udziału Polski w Igrzyskach Olimpijskich (PKIO), który w grudniu tego samego roku został zamieniony na Polski Komitet Igrzysk Olimpijskich. Na czele komitetu stanął prezes książe Stefan Lubomirski⁶. W 1920 r. PKIO został zaakceptowany przez Międzynarodowy Komitet Olimpijski. Polacy rozpoczęli przygotowania do udziału w Igrzyskach Olimpijskich w Antwerpii, a stroje polskim olimpijczykom miały być uszyte w łódzkiej fabryce Scheiblera. Jednakże wobec zagrożenia kraju ze strony Rosji bolszewickiej 12 lipca 1920 r. na posiedzeniu PKIO zdecydowano o odwołaniu udziału Polski w igrzyskach rozpoczynających się miesiąc później, 14 sierpnia. Około 90% sportowców polskich, którzy zakwalifikowali się do udziału w Igrzyskach Olimpijskich w Antwerpii w 1920 r. walczyło w wojnie polsko-bolszewickiej. Był wśród nich m.in. Karol Rómmel, który w stopniu majora dowodził 8. Pułkiem Ułanów.

Po raz pierwszy pod własnymi symbolami narodowymi wystąpili Polacy na Igrzyskach Olimpijskich w Paryżu w 1924 r. Do Francji wyjechało z kraju pociągiem, najniższą wówczas trzecią klasą, 78 olimpijczyków⁷. W grupie tej znalazł się także uczestniczący po raz drugi w igrzyskach, lecz pierwszy raz jako reprezentant Polski, Karol Rómmel. Niestety, nie zdobył wówczas medalu. W konkursie skoków indywidualnych zajął dziesiąte miejsce na 43 startujących zawodników, w konkursie skoków drużynowych wraz z kolegami uplasował się na szóstym miejscu, zaś we wszechstronnym konkursie konia wierzchowego indywidualnie był dziesiąty⁸. Na Igrzyskach Olimpijskich

⁴ W 1908 r. w Londynie w barwach Austrii startowała tenisistka Felicja Pietrzykowska. Natomiast w 1912 r. w Sztokholmie Austrię reprezentowali m.in. sprinter Władysław Ponurski. Natomiast w reprezentacji Rosji, poza K. Rómmlem wystąpili piłkarze: Borejsza i Rymsha, strzelec Reszke, jeździec Sergiusz Zahorski. Zob. W. Lipoński, S. Lipoński, dz. cyt., s. 16 i n.

⁵ *Rómmel Karol (1888–1967)*, w: B. Tuszyński, *Polscy olimpijczycy XX wieku. N-Ż*, Wrocław 2004, s. 132.

⁶ W 1924 r. PKIO zamieniono na Polski Komitet Olimpijski.

⁷ W. Lipoński, S. Lipoński, dz. cyt., s. 20.

⁸ *Rómmel Karol (1888–1967)...*, s. 133.

w Paryżu w zawodach lekkoatletycznych, w biegu na 100 m wystartował także zawodnik Towarzystwa Sportowego „Wilja” z Wilna, Władysław Dobrowolski. Do tej konkurencji zgłoszono aż 82 zawodników. Dobrowolski w swojej serii eliminacyjnej zajął piąte miejsce i odpadł z dalszej rywalizacji⁹.

W Paryżu wystartował także inny znakomity jeździec Adam Królikiewicz. Spotykamy się dzisiaj z błędnym stwierdzeniem, że pochodził on północno-wschodnich obszarów II RP. Na przykład, we współczesnym wydawnictwie białoruskim poświęconym olimpijczykom Grodzieńszczyzny, jako miejsce urodzenia Królikiewicza błędnie podano Grodno¹⁰. Tymczasem Królikiewicz, zdobywca brązowego medalu w konkursie hippicznym skoków, był lwowiakiem.

Na Igrzyskach Olimpijskich w Paryżu w 1924 r. wystąpił inny kresowiak pochodzący z północno-wschodnich obszarów II RP. Był nim podwładny mjr K. Rómmla z 8. Pułku Ułanów im. Ks. Józefa Poniatowskiego, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, urodzony w Wilnie, Andrzej Osiecimski-Czapski. W Paryżu reprezentował on Polskę w zawodach wioślarskich. Andrzej Osiecimski-Czapski jako jedenastoletni młodzieniec w 1910 r. wyjechał do Genewy, gdzie przez trzy lata uczęszczał do szkoły. Następnie, do 1918 r. uczył się w elitarniej szkole *Eton College* w Anglii. W międzyczasie przeszedł szkolenie wojskowe w *Officers Training Corps* i w maju 1919 r. wstąpił we Francji do armii gen. Hallera. Po powrocie do kraju i dodatkowym przeszkoleniu został oficerem zawodowym.

Pobył Andrzeja Osiecimskiego-Czapskiego w Anglii zaowocował zamiłowaniem do sportu. Szczególnie upodobał on sobie wioślarstwo. W Polsce wygrał przedolimpijskie eliminacje i reprezentował kraj na Igrzyskach Olimpijskich w Paryżu. Niestety, nie odniósł on tam sukcesów. Znacznie lepiej powiodło mu się rok później na Mistrzostwach Europy w Pradze, gdzie jako pierwszy polski wioślarz zdobył brązowy medal. Warto dodać, że hrabia Osiecimski-Czapski z powodzeniem uprawiał też hokej na lodzie. Reprezentował nawet Polskę na mistrzostwach Europy w Davos w 1926 r.¹¹

Należy także dodać, że w lutym 1924 r. dziewięciu polskich sportowców (w tym jedna kobieta) wystąpiło w zorganizowanym w Chamonix tzw. Olimpijskim Tygodniu Sportów Zimowych, które później uznano za I Zimowe Igrzyska Olimpijskie¹². Jednak nie było wśród nich zawodników pochodzących z Północno-Wschodnich Kresów II RP.

W 1928 r. w S. Moritz odbyły się drugie zimowe igrzyska olimpijskie. Wzięła w nich udział reprezentacja Polski składająca się z 35 zawodników. Żaden z nich nie pochodził z Północno-Wschodnich Kresów II RP. W pewien sposób z Grodnem związany był członek pięcioosobowej drużyny bobslejowej, Jerzy Michał Łucki. W latach trzy-

⁹ Z. Porada, *Polscy olimpijczycy (1924–1936) z Kresów Wschodnich*, w: *Polska kultura fizyczna i turystyka w czasach zaborów i II Rzeczypospolitej*, red. D. Dudek, Kraków 2009, s. 164 i n.

¹⁰ И. Ю. Попко, *Олимпийцы гродненщины*, Минск Харвест 2003, s. 135.

¹¹ *Osiecimski-Czapski Andrzej (1899–1976)*, w: B. Tuszyński, dz. cyt., s. 43.

¹² W. Lipoński, S. Lipoński, dz. cyt., s. 20.

dziestych był on zatrudniony w Urzędzie Wychowania Fizycznego i Przynależności Wojskowej w Grodnie.

W 1928 r. odbyły się też Igrzyska Olimpijskie w Amsterdamie. W drużynie polskiej kolejny raz wystąpił Karol Rómmel. We wszechstronnym konkursie konia wierzchowego wraz z Michałem Woysym-Antoniewiczem i Józefem Trenkwaldem zdobył on wówczas brązowy medal¹³. Jednakże, największą gwiazdą tych igrzysk była złota medalistka w rzucie dyskiem uznana też, wspólnie z kanadyjską skoczkinią wzwyż Ethel Catherwood, miss igrzysk, Halina Konopacka¹⁴.

Kolejne zimowe igrzyska olimpijskie odbyły się w lutym 1932 r. w Lake Placid. Reprezentacja Polski składała się jedynie z 16 zawodników. Wśród nich znalazł się urodzony w Pińsku rezerwowy bramkarz drużyny hokejowej, Tadeusz Sachs¹⁵. Warto dodać, że polscy hokeiści zajęli wówczas czwarte, najlepsze jak dotychczas miejsce na igrzyskach olimpijskich. Trzeba jednak wyjaśnić, że oprócz Polaków wystąpiły jeszcze tylko trzy drużyny: Kanada, USA i Niemcy¹⁶.

Znacznie większe nadzieje wiązały Polacy z występami sportowców na Igrzyskach Olimpijskich w Los Angeles (31 lipca — 19 sierpnia 1932 r.). Drużyna polska składała się z dwudziestu zawodników, w tym trzech kobiet. Igrzyska w Los Angeles były największym polskim sukcesem sportowym w okresie międzywojennym. Złote medale zdobyli Janusz Kusociński w biegu na 10 km i Stanisława Walasiewiczówna w biegu na 100 m. Polacy wywalczyli także jeden medal srebrny i cztery brązowe. W Los Angeles znaleźli się też kresowiaczy z północno-wschodnich obszarów II RP. W dziesięcioboju reprezentował Polskę urodzony w Porochońsku, parafia Pińsk, Zygmunt Siedlecki. Niestety, drugiego dnia zawodów wycofał się z rywalizacji z powodu kontuzji¹⁷.

Dzisiaj we wszelkich statystykach zapomina się o trzecim złotym medalu olimpijskim z Los Angeles. Zdobył go w Olimpijskim Konkursie Sztuki, za *Płaskorzeźbę Sportową II*, urodzony w Grodnie, Józef Klukowski¹⁸.

W 1936 r. organizatorem zimowych i letnich igrzysk olimpijskich były hitlerowskie Niemcy. W lutym, w Garmisch-Partenkirchen wśród 32 polskich zawodników nie było żadnego kresowianina z północno-wschodnich obszarów II RP. Natomiast w sierpniu 1936 r. w Berlinie spośród 116 sportowców z Polski trzech pochodziło z tego regionu kraju. Byli to: Stanisław Kuryłowicz, Tadeusz Sokołowski oraz Władysław Zawadzki.

¹³ *Rómmel Karol (1888–1967)*..., s. 133; *Rómmel Karol (1888–1967)*, [w:] B. Tuszyński, H. Kurzyński, *Od Chamonix i Paryża do Vancouver. Leksykon olimpijczyków polskich*, b.m.w. brw., s. 203.

¹⁴ *Pierwsze złoto dla Polski*, „Przegląd Sportowy” 2011, nr 1, s. 12.

¹⁵ *Sachs Tadeusz (?–1944?)*, w: B. Tuszyński, *Polscy olimpijczycy*..., s. 149.

¹⁶ W. Lipoński, S. Lipoński, dz. cyt., s. 24.

¹⁷ *Kusy odjechał Finom jak chciał*, „Przegląd Sportowy” 2011, nr 1, s. 14; zob. też: *Zygmunt Siedlecki* http://pl.wikipedia.org/wiki/Zygmunt_Siedlecki (dostęp: 12.09.2012).

¹⁸ *Józef Klukowski* <http://www.sports-reference.com/olympics/athletes/kl/jozef-klukowski-2.html> (dostęp: 12.09.2012); zob. też. A. Grabowska, *Olimpijskie Konkursy Sztuki*, w: *90 lat na olimpijskim szlaku*, Warszawa 2009, s. 57.

Pierwszy z nich, Stanisław Kuryłowicz, urodzony we wsi Wierdubje w powiecie grodzieńskim, w Berlinie wystąpił w zawodach wioślarskich (czwórka ze sternikiem), jednakże bez większego sukcesu. Kuryłowicz trenował wówczas w klubach KW 04 Poznań i AZS. Warto wspomnieć, że w 1937 r. w Paryżu zdobył on (wraz z Lechem Manitussem i sternikiem Dobrzyckim) tytuł akademickiego mistrza świata. Po wybuchu wojny wziął udział w kampanii wrześniowej w stopniu kaprała podchorążego. Zginął podczas walk o Cytadelę Poznańską 2 lutego 1945 r.¹⁹

Wspólnie z S. Kuryłowiczem w jednym zespole wystąpił urodzony w Wilnie Władysław Zawadzki. Był jedynym sportowcem na igrzyskach olimpijskich reprezentującym klub z Północno-Wschodnich Kresów II RP. W tym przypadku chodziło o Wojskowy Klub Sportowy „Śmigły” Wilno.

Natomiast Tadeusz Sokołowski, urodzony w Zemłosławiu na Wileńszczyźnie, w Berlinie reprezentował Polskę w jeździectwie, w konkursie skoków przez przeszkody w konkurencji indywidualnej (nie ukończył zawodów) i drużynowej (zespół polski nie został sklasyfikowany). Po wybuchu II wojny światowej Sokołowski przedostał się przez Węgry do Francji (gdzie walczył pod Dunkierką), a następnie do Wielkiej Brytanii. Przeszkolony w dywersji, w marcu 1942 r. został zrzucony z samolotu jako „cichociemny” na Kresy Wschodnie. W grudniu 1942 r. Tadeusz Sokołowski został aresztowany, a w lutym 1943 r. zakatowany przez gestapo w Mińsku²⁰.

Wielki sukces na Igrzyskach Olimpijskich w Berlinie w Olimpijskim Konkursie Sztuki odniósł wspomniany wcześniej Józef Klukowski, który zdobył drugi medal olimpijski, tym razem srebrny, za płaskorzeźbę *Piłkarze*²¹.

W 1940 r. igrzyska olimpijskie miały odbyć się w Tokio (ostatecznie organizację igrzysk powierzono Helsinkom), a w 1944 r. w Londynie. Jednakże działania wojenne prowadzone w czasie II wojny światowej zakłóciły cykl olimpijski. Wbrew starożytnym zasadom nikt nie myślał o przerywaniu wojen na czas igrzysk.

Należy jednak wspomnieć, że sportowcy związani z północno-wschodnimi obszarami II RP reprezentowali Polskę na igrzyskach olimpijskich po II wojnie światowej. W 1948 r. w Londynie wystąpił związany w latach trzydziestych z Grodnem (tam ukończył szkołę powszechną i gimnazjum) oraz Wilnem (studiował na Wydziale Prawa), Witold Gerutto. Był znakomitym lekkoatletą, specjalizował się w wieloboju. W latach 1930–1934 reprezentował Cresovię Grodno, a w 1935 r. AZS Wilno²². W Londynie Gerutto nie zdobył medalu. Trzeba jednak przyznać, że nikt na to specjalnie nie liczył. Udział Polaków w igrzyskach miał wówczas pokazać światu niezłomność umęczonego wojną narodu²³. Po zakończeniu kariery sportowej Gerutto został trenerem. Był współtwórcą sukcesów polskich lekkoatletów w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych.

¹⁹ Kuryłowicz Stanisław, w: B. Tuszyński, *Polscy olimpijczycy XX wieku. A-M*, Wrocław 2004, s. 456.

²⁰ Sokołowski Tadeusz, w: B. Tuszyński, *Polscy olimpijczycy XX wieku. N-Ż...*, s. 203.

²¹ A. Grabowska, *Olimpijskie Konkursy Sztuki*, w: *90 lat na olimpijskim szlaku*, Warszawa 2009, s. 58.

²² Gerutto Witold (1912–73), w: B. Tuszyński, *Polscy olimpijczycy XX wieku. A-M...*, s. 218 i n.

²³ *Żegnamy Olimpijczyków*, „Przegląd Sportowy” 21 lipca 1948, nr 59, s. 1.

Na Igrzyskach Olimpijskich w Londynie w 1948 r. wystąpił także urodzony w Wilnie Mieczysław Łomowski. Był nawet chorążym polskiej reprezentacji olimpijskiej²⁴. W okresie międzywojennym reprezentował wileńskie kluby: „Ogniwo”, WKS „Śmigły” i AZS. W 1948 r. w Londynie zajął bardzo dobre czwarte miejsce, najlepsze z Europejczyków. Trzy pierwsze miejsca zajęli Amerykanie²⁵.

W porównaniu z Południowo-Wschodnimi Kresami II RP niewielu sportowców z północno-wschodnich obszarów Rzeczypospolitej reprezentowało kraj na igrzyskach olimpijskich. Większość z nich w trakcie występów na arenach olimpijskich startowała w barwach klubów z innych obszarów Polski. Niewielu też było medalistów olimpijskich. Wszak w konkurencjach sportowych jedynie Karol Rómmel zdobył srebrny medal, a w Olimpijskich Konkursach Sztuki podwójnym medalistą był Jan Klukowski. Karol Rómmel jako jedyny sportowiec związany z Północno-Wschodnimi Kresami trzykrotnie reprezentował Polskę na igrzyskach olimpijskich.

Tymczasem w tym samym okresie m.in. medalistami olimpijskimi byli pochodzący ze Lwowa szermierz Adam Papèe (dwukrotny brązowy medalista, Amsterdam 1928, Los Angeles 1932) oraz kolarz Franciszek Szymczyk (srebrny medal na 4.000 m drużynowo, Paryż 1924), z okolic Stanisławowa, wioślarz Henryk Budziński (brąz, Los Angeles 1932). Natomiast spośród uczestników igrzysk olimpijskich tylko ze Lwowa pochodzili: piłkarz Spirydion Jan Albański (Berlin 1936) oraz jego kolega z drużyny Karol Wasiewicz (Berlin 1936), szermierz Antoni Franz (Berlin 1936), biegacz narciarski Szczepan Witkowski (Chamonix 1924, bieg na 50 km), inny biegacz narciarski Franciszek Józef Remigiusz Kawa (St. Moritz 1928; bieg na 50 km), jeździec Adam Królikiewicz (Paryż 1924), kolarz Kazimierz Krzeziński (Paryż 1924), hokeista Roman Sabiński (Lake Placid 1932) oraz zdobywca brązowego medalu w Olimpijskim Konkursie Sztuki za powieść *Dysk Olimpijski* Jan Parandowski.

Z czego wynikały takie dysproporcje? Otóż w zaborze austriackim, a więc także w Galicji Wschodniej w obszarze której znalazł się m.in. Lwów, korzystając ze swobód społeczno-politycznych, najwcześniej stworzono podwaliny pod rozwój polskiego ruchu sportowego. Bowiem w 1867 r. założono we Lwowie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” wzorując się na powstałym pięć lat wcześniej w Czechach towarzystwie o tej samej nazwie. Trzeba przyznać, że odegrało ono szczególną rolę w rozwoju sportu. Natomiast znacznie później, dopiero w latach 1905–1906, tworzone Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w zaborze rosyjskim, które zmuszone do działania w konspiracji utraciło swoją powszechną formę²⁶. Musiało to pozostawić ślad na popularności i dostępności rywalizacji sportowej w społeczeństwie, szczególnie poza większymi ośrodkami. Bowiem

²⁴ K. Hędzek, *Polska w igrzyskach olimpijskich 1924–2008*, w: *90 lat na olimpijskim szlaku*, Warszawa 2009, s. 28; zob. też: M. Rotkiewicz, *Chorążowie polskich reprezentacji olimpijskich (1924–2008)*, w: *Spoleczno-edukacyjne oblicza współczesnego sportu i olimpiizmu. Wychowanie fizyczne i sport dzieci wiejskich i w małych miasteczkach*, t. II, red. J. Chełmecki, Warszawa 2008, s. 169.

²⁵ *Łomowski Mieczysław (1914–69)*, w: B. Tuszyński, *Polscy olimpijczycy XX wieku. A-M...*, s. 500.

²⁶ K. Szulecki, *Życie sportowe w Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 2012, s. 19 i n.

w samym Wilnie, które — podobnie jak Lwów na Południowo-Wschodnich Kresach II RP — stanowiło centrum życia sportowego na obszarach północno-wschodnich II RP, działało nie mniej klubów sportowych niż we Lwowie. W Wilnie istniały więc m.in. takie kluby jak: Akademicki Związek Sportowy (AZS), „Makkabi”, „Ognisko”, ŻAKS, Wojskowy Klub Sportowy „Śmigły”, Towarzystwo Sportowe „Wilja”²⁷.

²⁷ E. Małolepszy, *Sport na Kresach II Rzeczypospolitej w świetle czasopisma „Sport Polski” (1937–1939), Społeczno-kulturowe studia z kultury fizycznej*, red. K. Obodyński, P. Król, W. Bajorko, Rzeszów 2012, s. 357 i n.